

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.29

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2024.22>**Я. О. Тицька**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету
orcid.org/0000-0001-5777-8225

РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ДОГОВОРАХ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ ВИМІР

В вимірі цієї наукової статті проаналізоване становлення, поточний стан та перспективи еволюції договірного регулювання наукових досліджень у нормах та механізмах спеціальних двосторонніх договорів, що укладаються між державами сучасності та діють у доволі варіативних форматах.

У статті окреслене міркування сучасної європейської та американської наукової доктрини щодо динаміки та стану справ у сфері спеціальних двосторонніх договорів щодо регулювання наукового пошуку та доведено, що відповідні процеси стають предметом особливої уваги поточної наукової доктрини. При цьому основними напрямками аналізу стають статистика кількості та географії відповідних договорів та аспекти мотивації укладання та реалізації угод такого виміру.

Констатується визнання на доктринальному рівні двох форматів підстав мотивації укладання та реалізації спеціальних двосторонніх договорів стосовно міждержавної наукової співпраці: політичних та практичних.

До політичного виміру відносяться насамперед мотивації покращення або широкого спектру відносин, або, узагалі, встановлення хоча б якихось сталих відносин у форматі недружніх країн. Природно, що така мотивація не сприяє власне науковій співпраці, але водночас вона може привести до виникнення двосторонніх бюрократичних інституцій у цій сфері, спрямованих насамперед на формат переговорних майданчиків.

При цьому практичні передумови двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці мають інші виклики, а саме потребу визначення реальних пріоритетів співпраці та установ, що мають перспективу для наукової синергії; при цьому дослідники вірно відмічають, що у демократичних країнах така співпраця поміж зацікавленими науковими інституціями може відбуватися й найпростіше у науковому середовищі та не потребувати саме на міжурядові домовленості.

Критичність доктринального ставлення європейських авторів щодо питання двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці супроводжується оптимізмом у вимірі впливу права та стандартів Євросоюзу на підвищення ефективності такого роду двосторонніх домовленостей на європейському просторі.

Ключові слова: академічна співпраця, двосторонні угоди, наукові дослідження, наукова етика, наукова співпраця.

Titskaya Ya. A. REGULATION OF SCIENTIFIC RESEARCH IN BILATERAL INTERSTATE AGREEMENTS: DOCTRINAL DIMENSION

In terms of this scientific article, the development, current state and prospects of the evolution of the contractual regulation of scientific research in the norms and mechanisms of special bilateral treaties, which are concluded between modern states and operate in quite variable formats, are analyzed.

The article outlines the reasoning of modern European and American scientific doctrine regarding the dynamics and state of affairs in the field of special bilateral treaties on the regulation of scientific research, and it proves that the relevant processes are becoming the subject of special attention of the current scientific doctrine. At the same time, the main areas of analysis are the statistics of the number and geography of relevant contracts and aspects of the motivation for concluding and implementing agreements of this size.

It is recognized at the doctrinal level of two formats of reasons for the motivation of concluding and implementing special bilateral agreements, regarding interstate scientific cooperation: political and practical.

The political dimension primarily includes motivations to improve or a wide range of relations, or, in general, to establish at least some permanent relations in the format of unfriendly countries. It is natural that such motivation does not contribute to scientific cooperation itself, but at the same time it can lead to the emergence of bilateral bureaucratic institutions in this area, aimed primarily at the format of negotiation platforms.

At the same time, the practical prerequisites of bilateral agreements regarding interstate scientific cooperation have other challenges, namely the need to determine real priorities for cooperation and institutions that have a perspective for scientific synergy; at the same time, the researchers rightly note that in democratic countries such cooperation between interested scientific institutions can take place directly in the scientific environment and does not require intergovernmental agreements.

The critical doctrinal attitude of European authors regarding the issue of bilateral agreements on interstate scientific cooperation is accompanied by optimism in terms of the impact of EU law and standards on increasing the effectiveness of such bilateral agreements in the European space.

Key words: academic cooperation, bilateral agreements, scientific cooperation, scientific ethics, scientific research.

Постановка проблеми. Фундаментальні виклики та процеси у вимірі міжнародно-правового співробітництва та релевантної наднаціональної співпраці відносно наукових досліджень, як на універсальному, так й на регіональному й двосторонньому рівнях, досі не набули виміру накопичення сталого й всебічного наукового пошуку стосовно сучасної доктрини міжнародного права, й вони досі не отримали відображення у системі релевантних вітчизняних наукових публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, серед українських авторів відповідної проблематики обмежено торкалися у власних працях Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, О.О. Грінченко, К.В. Громовенко, А.О. Задорожній, С.В. Ківалов, проте тепер комплексних монографічних досліджень відповідних питань у відкритих джерелах не виявлено. Водночас на європейському просторі та в інших постіндустріальних країнах це питання досліджується доволі системно, але виключно у форматі договірної регулювання наукових досліджень у нормах та механізмах спеціальних двосторонніх угод, що укладаються між державами сучасності та діють у доволі варіативних форматах.

У відповідному вимірі особливої значущості набувають питання оцінки та узагальнення відповідного доктринального виміру. Адже, за умов відсутності окремого глобального чи європейського договору саме щодо наукової діяльності, питання вимог до наукової роботи у контексті двосторонніх договорів мають неабияку роль для формування міжнародних правових стандартів наукового пошуку у цілому.

В такому дискурсі метою цієї статті варто визначити аналіз генези, поточного стану та специфіки перспектив еволюції доктринального сприйняття договірної регулювання наукових досліджень у нормах та механізмах спеціальних двосторонніх договорів.

Завданнями для реалізації такої мети слід вважати порівняння норм відповідних договорів та думки сучасних європейських та американських авторів щодо відповідних процесів; окреслити співвідношення відповідних концепцій між собою, та, відповідно, у контексті критичних та оптимістичних складових оцінки ними відповідного наднаціонального регулювання у сфері наукового пошуку. При цьому варто використовувати системний, формально-юридичний та герменевтичний методи.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи міжнародне регулювання наукової діяльності у різних вимірах, можна було побачити єдину спільну рису відповідних норм та механізмів: мінімальну кількість дослідницьких публікацій, особливо доктринально-теоретичного характеру. Певний контраст у цьому вимірі становлять

аспекти двосторонньої договірної активності держав у сфері наукової співпраці; хоча українських досліджень відповідних процесів також небагато, у цілому кількість європейських публікацій дозволяє робити певний аналіз та узагальнення позицій науковців.

Це має доволі очевидне та просте пояснення: сотні країн світу, щонайменш за останнє сторіччя, уклали тисячі двосторонніх угод стосовно наукової співпраці, та відповідний масив нормативної бази ніяк не міг залишитися поза увагою юристів-міжнародників. Крім того, можна помітити, що у цій сфері на європейському просторі відчутно стимулювання відповідного дослідницького пошуку з боку інституцій Європейського Союзу.

Серед іншого, у роботі 2010 року німецькі автори Тім Флінк та Ульріх Шрайтерер пояснюють бурхливе зростання кількості двосторонніх міждержавних угод стосовно наукової співпраці (далі – ДМУ) тим, що «наука, технологія та міжнародні справи впливають одне на одного, маючи повсюдний взаємний вплив», та що «глобалізація значно посилила та розширила важливість науки та технологій в міжнародних відносинах за межі їхніх традиційних сфер».

Наприклад, додають ці автори, «національні політики сьогодні більше не можуть дозволити собі ігнорувати науково-технічні розробки та діяльність за кордоном, особливо в країнах-конкурентах. У той же час науково-технічні питання лежать в основі багатьох одночасних глобальних викликів, тоді як наукова співпраця явно пов'язана з соціальним капіталом і розбудовою довіри, які вкрай необхідні для підтримки громадянських відносин між різними і, насамперед, ворогуючими країнами чи культурами» [3, с. 665].

Говорючи про інструментарій «наукової дипломатії», Т. Флінк та У. Шрайтерер заявляють, що «окрім зміцнення національної бази знань та інновацій, міжнародне наукове співробітництво починає розглядатися як ефективний засіб для врегулювання конфліктів, покращення глобального розуміння, закладення основи для взаємної поваги та сприяння розбудові потенціалу». Ці автори відзначають, що ключові індустріальні країни підготували окремий «дипломатичний персонал і програми, що стосуються науково-технічної співпраці або глобальних проблем, у деяких випадках навіть з великою помпою», приводячи приклади Великобританії, Німеччини, Швейцарії та США [3, с. 667].

Європейські дослідники Дерек-Джен Фіккерс та Манфред Горват додають щодо цього про те, що офіційні причини підписання ДМУ «зрозумілі», бо більшість угод самі посиляються на обґрунтування «збільшення науково-технічної співпраці» та що «це те, що зазначено в цілях і принципах угод, і про це йдеться в прес-релізах».

Але, додають ці автори, є більше причин для підписання ДМУ, ніж просто «збільшення науково-технічної співпраці». Д.-Дж. Фіккерс та М. Горват групуєть «відповідні обґрунтування з того, що ми називаємо парадигмою вузьких угод та широкою парадигмою угод» щодо ДМУ та додають що «перша парадигма пов'язана лише з якістю, обсягом і критичною масою угод шляхом зв'язку ресурсів і знань з ресурсами і знаннями в інших країнах» та «друга парадигма також включає ненаукові цілі політики» [2].

Водночас Т. Флінк та У. Шрайтерер додають, що, поки для США та Великої Британії у вимірі планування та укладання ДМУ з третіми країнами «політичний вплив відіграє важливу роль», то Німеччина, Франція, Швейцарія та Японія під час укладання та реалізації ДМУ «зосереджуються головним чином на отриманні доступу до перспективних ринків та досягнень у сфері науково-дослідних розробок, а також на просуванні своїх науково-технічних, дослідницьких та академічних здобутків на глобальний ринок, насамперед для новаторських високотехнологічних продуктів» [3, с. 675].

Слід додати, що американська авторка Долан Бріджит, наводячи приклади ДМУ як відповідних науково-технічних угод, йменує їх «інструментами наукової дипломатії», а також «парасольковими угодами, рамковими угодами». Узагальнюючи відповідний досвід США, Д. Бріджит вказує, що хоча ДМУ не є обов'язковими для організації міждержавної наукової взаємодії, «інші країни часто прагнуть укласти науково-технічні угоди зі США, оскільки вони мають вагу юридично зобов'язуючого характеру та були укладені від імені уряду США», додаючи, що «ці угоди спрямовані на створення основи для сприяння міжнародній науковій співпраці, одночасно захищаючи інтелектуальну власність, встановлюючи розподіл вигод і запобігаючи оподаткуванню дослідницького обладнання» [1].

Оцінюючи підстави варіативності ДМУ, Т. Флінк та У. Шрайтерер відзначають, що не існує такого поняття, як загально визнаний формат того, як опрацювати ДМУ, або консенсусу щодо того, яким саме договором стандартна ДМУ може або повинна бути. Серед відповідних викликів уніфікації та підвищенню регулятивної якості ДМУ ці автори вказують на те, що «посилення інтернаціоналізації досліджень і розробок тягне за собою зростаючу конкуренцію між країнами та їхніми урядами, які шукають конкурентних переваг і прагнуть взяти кермо в ключових технологіях», а тому, відповідно, ці держави ставляться до ДМУ доволі волюнтаристські [3, с. 672].

Крім того, Т. Флінк та У. Шрайтерер додають, що ДМУ є сферою, яка має розглядати та справлятися з двома, здавалося б, антагоністичними способами суспільної діяльності та взаємодії, «одною

з яких є неформальний режим академічних колег, суджень та заслуг, а іншою є формальні організації, органи влади та ієрархії» [3, с. 672].

Д. Бріджит додає, що зміст ДМУ «зазвичай включає такі спільні риси, як види спільної діяльності та способи заохочення доступу до об'єктів і персоналу, а також роз'яснення того, що деяка інформація чи обладнання, наприклад ті, що потребують захисту з міркувань національної безпеки, не підпадають під дію угоди». Аналізуючи зміст ДМУ, вона виокремлює «три їх частини, де текст угоди часто різниться: преамбулу, яка не є юридично обов'язковою і часто використовується для підкреслення громадських мотивів угоди; додаток щодо прав інтелектуальної власності, який визначає, як сторони діляться та використовують отриману інтелектуальну власність; і план впровадження, включаючи те, чи потрібно створити спільний комітет, який збирався б регулярно для перегляду виконання угоди» [1].

Хоча Т. Флінк та У. Шрайтерер доволі песимістичні у вимірі перспективи створення «універсальної моделі» для укладання та реалізації ДМУ, вони радять для удосконалення національних підходів до відповідного проектування угод проводити «ефективне, періодичне та стійке поєднання агрегації інтересів знизу вгору з прийняттям стратегічних рішень». Ці дослідники заявляють, що для того, щоб досягти успіху в укладанні та реалізації ДМУ за будь-яким показником, «країна має чітко уявляти як свою загальну стратегію, так і те, хто має відповідати за її реалізацію» [3, с. 673].

Дж. Фіккерс та М. Горват визнають, що у загальній парадигмі підписання ДМУ «стає засобом досягнення політичних цілей поза сферою науки, технологій та інновацій», яка містить щонайменш «чотири причини, в основному пов'язані з політикою високого рівня та науковою дипломатією»; до них ці автори відносять політичні інтереси широкого виміру, «засоби досягнення інших цілей політики», «зміцнення дипломатичних зв'язків» та «збереження каналів зв'язку там, де немає інших способів зв'язку». При цьому відповідні дослідники, наводячи приклади ДМУ між комуністичним Китаєм та США, між СРСР та США, констатують, що окреслені політичні цілі угод водночас «взаємодіють із внутрішніми науково-орієнтованими цілями».

Ці автори заявляють про «приклади стратегічного використання» ДМУ індустріальними країнами саме у політичному вимірі, наводячи як приклад «випадки Південної Африки, політику розрядки в Європі в 1980-х роках, швейцарський підхід до Латинської Америки та участь США в Близькому Сході та Північно-Африканському регіоні», де «кожен із цих випадків передбачав стратегічний розгляд геополітичної обстановки та ролі діяльності», пов'язаної з ДМУ, «навіть незва-

жаючи на те, що окрема угода могла бути укладена на основі непостійних і спеціальних припущень» [2].

Ніколас Рюффін щодо цього констатує, що протягом 1980-х років Федеративна Республіка Німеччина уклала численні угоди з різними державами Східної Європи. Починаючи з ДМУ з СРСР у 1986 році, були укладені угоди з Угорщиною у 1987 році, Болгарією в 1988 році, Польщею в 1989 році; й ця взаємодія зі Східною Європою продовжилась у ДМУ з Чехословаччиною з 1990 році та з Молдовою з 1994 році. Цей автор вважає «цілком очевидним», що ці ДМУ «були спричинені не науковими цілями в першу чергу, а зусиллями послабити напруженість між державами Західного та (колишнього) Східного блоку, та поставити на нову основу міждержавні відносини» [5].

Водночас Т. Флінк та У. Шрайтерер додають, що у контексті ДМУ «часто потенційні партнери за кордоном не знають, що їм пропонують і до кого можна звернутися із запитаннями, проєктними пропозиціями чи грантовими заявками». Крім того, ці автори констатують, що «використовувати науку в політичних цілях – щоб вихвалитися компетентністю в гарячих галузях високих технологій чи дослідженнях чи демонструвати доброзичливість у міжнародній сфері», саме шляхом укладання ДМУ, «мало або взагалі немає сенсу». Ці автори відзначають, що щоб співпраця в рамках ДМУ «почала розвиватися і приносила користь всім сторонам-учасникам, життєво важливо залучити допитливість та інтереси принаймні тих науковців, які матимуть компетентність у тому, щоб керувати програмою співпраці чи місцем проведення» [3, с. 674].

Д. Бріджит у цьому вимірі констатує, що у той час як ДМУ «може бути інструментом для спілкування з громадськістю, це також спосіб залучити дипломатичне співтовариство, оскільки науково-технічна угода привносить наукову співпрацю у сферу дипломатії». Цей автор вважає, що ДМУ «дає дипломатам можливість використовувати власну мову – мову дипломатичних документів – щоб говорити про співпрацю в національних пріоритетних сферах, таких як нанотехнології, спостереження за хворобами або відновлювана енергетика». Крім того, Д. Бріджит зауважує, що «це дає прихильникам наукової дипломатії можливість продемонструвати цінність науково-технічної участі дипломатам, які іншим чином зосереджені на загрозі тероризму, важкому економічному виборі або суперечках щодо територій» [1].

Дж. Фіккерс та М. Горват додають, що більшість ДМУ визначає спільну діяльність, яка має здійснюватися в її рамках, та що ця спільна діяльність є в основному очікуваними результатами угод. При цьому, додають вказані науковці, «угоди можуть визначити кілька потенційних модаль-

ностей співпраці для двостороннього науково-технічного співробітництва» [2].

Варто додати, що на думку Т. Флінка та У. Шрайтерера відображена в ДМУ двостороння «наука та спільна дослідницька робота не є панацеєю для послаблення конфліктів чи покращення застарілих відносин між націями». Тим не менш, ці експерти додають, що саме якісні та обґрунтовані ДМУ «можуть стати важливими інкубаторами для міжнародного співробітництва, яке стикається з постійно новими глобальними проблемами, а також для культивування громадянських відносин, які базуються на взаємній повазі, спільних цінностях і спільних стандартах у глобальному науковому співтоваристві» [3, с. 675].

Дж. Фіккерс та М. Горват у цьому контексті виокремлюють три типи формальних цілей ДМУ, які відмінні від описаних ними політичних завдань конкретної двосторонньої угоди; до них ці автори відносять сприяння спільній діяльності в сферах, що становлять спільний інтерес у сфері науково-технічної діяльності; підвищення загального добробуту країн-підписантів; явні цілі дипломатичного вирішення викликів наукової співпраці [2].

Ці автори додатково визначають шість різних видів співпраці, передбачених у досліджених ними угодах; це взаємний обмін та/або навчання науковців та іншого дослідницького персоналу; створення спільної дослідницької діяльності та/або центрів; обмін інформацією щодо науково-технічної діяльності на семінарах, конференціях та семінарах; взаємна участь у науково-технічних програмах та доступ до такого роду програм та ініціатив; підтримка в наданні або спільному використанні дослідницького обладнання; надання взаємного доступу до основних дослідницьких інфраструктур [2].

Статистика щодо ДМУ наводиться у роботі Ніколаса Рюффіна, де він узагальнив період між 1961 і 2016 роками та констатує, що у цей період США уклали 58 ДМУ, та ЄС уклав 19 угод, та у цілому почав вести переговори про ДМУ лише в 1994 році. З точки зору поширення, додає Н. Рюффін, Швейцарія, Великобританія та Німеччина були одними з перших, хто застосував ДМУ, тоді як США та Франція почали використовувати їх частіше лише пізніше; далі «відносна частота ДМУ для Великобританії та Франції з часом зменшилася, тоді як США почали більше використовувати цей інструмент». Відповідно до відомостей цього автора, до 2016 року Німеччина уклала 44 ДМУ, Швейцарія уклала 23 ДМУ, Франція уклала 18 ДМУ, та Великобританія уклала 12 ДМУ [5].

Варто додати, що Дж. Фіккерс та М. Горват окремо проаналізували створення двосторонньої керівної групи, як механізму координації

для ДМУ; така керівна група для конкретної ДМУ створюється сторонами, які її підписали, або визначеними ними національними виконавчими агентами, які є або управлінськими структурами, або науковими установами. Ці дослідники додають, що у той час, як «виконавчі агенти є односторонніми органами, які працюють разом і вирішують практичні та інші оперативні питання у відповідних країнах, керівна група є органом, в якому співпрацюють представники обох країн, що підписали договір, які «можуть мати досвід роботи в державній політиці або в наукових колах». Ці керівні групи мають різні назви, наприклад керівний комітет, спільна консультативна група або спільний операційний орган, додають наведені дослідники [2].

Цікаво що Дж. Фіккерс та М. Горват наводили відповідну статистику щодо досліджених ними ДМУ станом на 2014 рік, заявляючи, що «ЄС включає двосторонні керівні групи в усі свої угоди. США використовують його рідше, 74% від усіх ДМУ, а окремі країни ЄС у 69% ДМУ. Додається, що «у тих угодах, де створено керівну групу, угоди ЄС майже завжди передбачають частоту зустрічей керівної групи», та що угоди держав-членів ЄС та ДМУ США «роблять це набагато менше».

Ці автори підкреслюють, що «статутні повноваження двосторонніх керівних груп не сильно відрізняються» в ДМУ та до них відносять компетенцію оцінювати та приймати рішення щодо пріоритетних сфер спільної діяльності; регулярно оновлювати політику щодо науково-технічної співпраці; створювати цільові групи та децентралізовані робочі групи, які також можуть мати офіційні повноваження; приймати рішення щодо спільних дорожніх карт тощо [2].

Висновки. Процеси міркування сучасної європейської та американської наукової доктрини щодо динаміки та стану справ у сфері спеціальних двосторонніх договорів щодо регулювання наукового пошуку стають предметом особливої уваги. При цьому основними напрямками аналізу стають статистика кількості та географії відповідних договорів та аспекти мотивації укладання та реалізації угод такого виміру. Слід констатувати визнання на доктринальному рівні двох форматів підстав мотивації укладання та реалізації спеціальних двосторонніх договорів стосовно міждержавної наукової співпраці: політичних та практичних.

До політичного виміру відносяться насамперед мотивації покращення або широкого спектру відносин, або, узагалі, встановлення хоча б якихось

сталих відносин у форматі недружніх країн. Природно, що така мотивація не сприяє власне науковій співпраці, але водночас вона може привести до виникнення двосторонніх бюрократичних інституцій у цій сфері, спрямованих насамперед на формат переговорних майданчиків.

При цьому практичні передумови двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці мають інші виклики, а саме потребу визначення реальних пріоритетів співпраці та установ, що мають перспективу для наукової синергії; при цьому дослідники вірно відмічають, що у демократичних країнах така співпраця поміж зацікавленими науковими інституціями може відбуватися й наспростець у науковому середовищі та не потребувати саме на міжурядові домовленості.

Критичність доктринального ставлення європейських авторів щодо питання двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці супроводжується оптимізмом у вимірі впливу права та стандартів Євросоюзу на підвищення ефективності такого роду двосторонніх домовленостей на європейському просторі. Застосування відповідних доробок щодо українського досвіду розробки та застосування двосторонніх міждержавних договорів у сфері науки має стати підґрунтям для окремого наукового пошуку.

Література

1. Dolan M. Bridget (2012). Science and Technology Agreements as Tools for Science Diplomacy: A U.S. Case Study. *Science & Diplomacy*, Vol. 1, No. 4. December 2012. URL: https://www.sciencediplomacy.org/sites/default/files/science_and_technology_agreements_as_tools_for_science_diplomacy_science_diplomacy.pdf
2. Fikkers Derek-Jan, Horvat Manfred (2014). Basic Principles for effective International Science, Technology and Innovation Agreements. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://www.researchgate.net/publication/271529824_Basic_Principles_for_Effective_International_Science_Technology_and_Innovation_Agreements
3. Flink Tim, Schreiterer Ulrich (2010). Science diplomacy at the intersection of S&T policies and foreign affairs: toward a typology of national approaches. *Science and Public Policy*. Vol. 37. Iss. 9. November 2010. P. 665–677.
4. Rüffin Nicolas. (2021). B-STA-R: A repository for bilateral science and technology agreements. WZB – Berlin Social Science Center. Data File Version 1.0.0. 2021. URL: <https://doi.org/10.7802/2310>.
5. Rüffin Nicolas, Schreiterer Ulrich. (2017). Science and Technology Agreements in the Toolbox of Science Diplomacy: Effective Instruments or Insignificant Add-ons? Working paper. EL-CSID project Issue 6. September. 2017. URL: <https://zenodo.org/records/891199>